

Denna artikel har publicerats i Församlingslyktan/ Houtskärs kapellförsamlings tidning 3/2009

PRÄSTGÅRDEN OCH PRÄSTENS LÖNESÄTTNING

Detta är den tredje artikeln om prästgårdarnas betydelse i vårt land. De två första artiklarna presenterades i Församlingslyktan 1–2/ 2009. Denna artikel innehåller också element kring prästernas lönesättning, det hör intimt ihop med tjänstebostaden, prästgården.

Redan under medeltiden och katolska tiden fick prästerna sin lön i form av frivilliga gåvor. Gåvorna bestod av olika produkter och råvaror i form av bröd, spannmål, smör, fisk och kött. Dessa gåvor kallades för matskott. Prästen fick sitt matskott vid jul, påsk och på hösten. Matskottet kallades också för offer, altarbörd eller altarmat. Kutymen var att man lade dessa gåvor vid kyrkans altare. Under biskop Ragnvald I tid på 1200-talet ordnades uppbörd av matskottet. Detta skedde sannolikt samtidigt som landet indelades i socknar. Det frivilliga matskottet hade på detta sätt förvandlats till en påbjuden avgift. På 1300-talet bestämdes matskottets storlek mera detaljerat. Det omnämns i Helsingelagen och blev på det sättet en avgift som var bunden till ikraftvarande lagstiftning för riket. Utöver matskottet började man så småningom uppbära tionde av bönderna. Biskop Benediktus i Åbo stift (1321–1338) anses vara den som införde ett krav på tionde i Finland. Det påbjöds att kyrkoherden skulle få tionde av ekorrar, fåglar, allehanda skogsdjur, fisk, spannmål, en skinka av varje fälld björn, en boge av varje älg och var tionde renkalv. För vigsel och kyrktagning fanns det också avgifter bestämda och på samma sätt avgift efter en avliden bonde eller dennes hustru.¹

Grunderna för matskott och tionde förändrades mycket under de kommande århundradena. Det gav upphov till många tvister och yrkanden i riksdag och vid domkapitel. År 1681 utfärdade Karl XI en förordning om lönesättning för kyrkoherdar, kapellaner och klockare.² Den nya lönestadgan skärpte nivån på boskaps- och smörtionde, men samtidigt förbjöds uppbärandet av de hävdvunna pålagorna i form av matskott, höskatt och dagsverken. Förordningen i sin nya form tillfredsställde inte prästerna. De framförde detaljerade anmärkningar mot förordningen. År 1682 påbjöd kungen därför landshövdingen och

¹ Åkerblom 1950. *Pedersöre storsockens historia intill 1865*.

² Suolahti 1927. *Finlands prästerskap på 1600- och 1700-talen*.

biskopen i varje landsdel att tillsammans med församlingens ombud göra upp ett reglemente som var anpassat efter de lokala förhållandena. I reglementet bestämdes detaljerat storleken på tiondet.³

Vid riksdagen 1693 inlämnade prästerna besvär mot lönesättningen och 1694 utgavs ny förordning som innehöll nya detaljerade föreskrifter. År 1734 inlämnade allmogen nya besvär mot lönesättningen. Det utfördes nya utredningar kring prästernas löner i Österbotten. Utredningen resulterade så småningom i en ny förordning som utfärdades av Fredrik I år 1743. Förordningen från år 1743 förblev till stora delar gällande ända fram till år 1922.⁴

Arbetet med förnyandet av prästernas lönesystem i Finland startade i början av 1900-talet. År 1909 tillsatte senaten en kommitté under ledning av biskop J.R. Koskimies vars uppgift blev att undersöka prästerskapets avlöning och lägga fram ett förslag till ny lönesättning. Kommittén blev klar med sitt arbete först på våren 1918. Den största förändringen i förslaget var att man skulle övergå från ett naturproduktsystem till ett system med fast avlöning. Förslaget var också att uppbörden skulle flyttas från prästerna till församlingarna. Kommittén föreslog också att tjänstebostäderna skulle göras mindre och att tjänsteboställets jordinnehav skulle ställas till församlingarnas förfogande. Avkastningen från jordbruket skulle enligt förslaget användas till löneutgifter och andra liknande behov i församlingarna. Vid uppbörd av de kyrkliga utskylderna föreslog kommittén att man skulle använda sig av hemmansmantalen vid uträknande av skatten. För att åstadkomma en utjämning i löneskillnaderna föreslog kommittén att små pastorat skulle sammanslås, stora församlingar delas samt att en särskild utjämningsfond skulle inrättas. Förslaget var också att prästlönen skulle vara så stor att man kunde besätta tjänsterna med tjänsteinnehavare som hade fått akademisk utbildning samt att prästfamiljens utkomst skulle vara tryggad.⁵

Regeringen tillsatte en granskningskommitté och kommittén gjorde vissa ändringar i lagförslaget. Regeringen överlämnade sin proposition till riksdagen på våren 1922. Den innehöll förslag om prästerskapets avlöning och tjänsteboställen samt grunderna för erläggande av de kyrkliga utskylderna. Avvikande från kommitténs förslag hade regeringen utelämnat förslaget om med utjämningsfond. Regeringen föreslog också att de kyrkliga

³ Åkerblom 1950.

⁴ Murtorinne 2000. *Finlands kyrkohistoria IV*.

⁵ Murtorinne 2000.

utskylderna skulle fastställas i form av en kyrkoskatt som skulle fastställas enligt samma principer som kommunalskatten. Propositionen vann inte bifall som sådan. Via en majoritet som byggde på den politiska vänstern och agrarförbundet gjorde man en förändring i propositionen så att lagen i sin slutliga form blev mera ofördelaktig för prästerna. Speciellt gällde detta en reducering av avdraget för tjänstebostaden.⁶

I enlighet med lagförslaget fastställdes prästernas löner i hela landet, inkluderande tjänstebostadsförmånerna. Trots att den slutliga lagen blev mera ofördelaktig för prästerskapet jämfört med regeringens proposition innebar reformen trots allt en stor förbättring jämfört med tidigare gällande lönesättningssystem. Övergång till kyrkoskatt befriade också tjänsteinnehavarna från den betungande uppbörden. Skötseln av tjänsteboställenas marker lades på församlingarnas ansvar. Detta befriade också ämbetsmannen till att i större utsträckning än tidigare sköta om sina egentliga arbetsuppgifter. När man gick över till den nya lönesättningen efter lagändringen 1922, utbetalades de församlingsanställdas löner via en i varje församling inrättad församlingsfond.⁷

⁶ Murtorinne 2000.

⁷ Murtorinne 2000.

Bild: Leila Warén-Backström. Vy från Hålxviken invid prästgården. På bilden vårt trevliga badhus som passar utmärkt in i miljön. Bilden är tagen i maj 2009.

Harry S Backström